

LBRIS

We know
books

MARCEL PROUST

•
*În căutarea
timpului pierdut*

PARTEA DINSPRE GUERMANTES

Volumul III

O NOUĂ TRADUCERE
DIN LIMBA FRANCEZĂ DE

CRISTIAN
FULAȘ

CARTIER

Cuprins

Despre autor	7
Despre traducător	11
I	15
II	401
Capitolul întâi	402
Capitolul al doilea	443

Pe Françoise, ciripitul de dimineață al păsărilor o plictisea. Fiecare vorbă a „bonelor” o făcea să tresară; deranjată de fiecare pas de-al lor, se întreba ce puteau face; cu alte cuvinte, ne mutaserăm. Sigur, nu e vorba că servitorii nu se agitau mai puțin la etajul al șaselea al vechii locuințe; dar pe aceea îi cunoștea; făcuse din du-te-vino-ul lor lucruri prietenești. Acum, chiar și liniștii îi acorda o atenție dureroasă. Și, cum cartierul nou în care ne mutaserăm părea pe atât de liniștit, pe cât de agitat fusese bulevardul pe care locuiserăm până atunci, cântecul (distinct chiar de departe, când e vag ca un motiv de orchestră) al unui bărbat care trecea pe acolo aducea lacrimile în ochii exilatei Françoise. Și astfel, chiar dacă râsesem de ea când, întristată că trebuie să părăsească un imobil în care eram „atât de stimați de toată lumea”, își făcuse bagajele plângând, potrivit riturilor de la Combray, și declarând-o superioară tuturor caselor posibile pe cea care fusese a noastră, în schimb eu, părându-mi-se la fel de greu să asimilez noul pe cât mi se părea de ușor să abandonez ceea ce era vechi, m-am simțit atras de sentimentele bătrânei noastre servitoare când am văzut că instalarea într-o nouă casă – în care nu primise din partea portarului, care încă nu ne cunoștea, semnele de respect necesare bunăstării ei spirituale – o prăbușise într-o stare vecină cu o boală mortală. Doar ea mă putea înțelege; sigur, nu un tânăr valet ar fi putut-o face; pentru el, cât se poate de diferit de oamenii din Combray, mutarea, faptul de a locui într-un nou cartier semăna cu o vacanță în care noutatea

tuturor lucrurilor oferea un sentiment de odihnă asemănător cu cel dintr-o călătorie; se credea la țară; iar o durere de cap îi dădea, asemeni „curentului” dintr-un vagon de tren al cărui geam nu se închide bine, minunata impresie că văzuse ceva din lume. Cu fiecare strănut se bucura că nimerise un loc atât de elegant, dorindu-și dintotdeauna stăpâni care călătoreau mult. Astfel, fără să mă gândesc la el, mă îndreptam direct spre Françoise; cum râsesem de lacrimile pe care le vărsase pentru o plecare care pe mine mă lăsase indiferent, îmi trata tristețea cu răceală, căci o împărtășea. Odată cu pretinsa „sensibilitate” a nevroticilor, sporește și egoismul; nu suportă să vadă la alții suferințele cărora în propria ființă le acordă o atenție din ce în ce mai mare. Françoise, care nu o lăsa să treacă neobservată nici pe cea mai vagă, întorcea capul când mă vedea suferind, pentru ca eu să nu am plăcerea de a-mi vedea suferința compătimită, ba nici măcar remarcată. La fel a făcut și când am încercat să-i vorbesc despre noua casă. Mai mult, cum după două zile trebuise să se ducă să caute niște haine uitate în casa pe care tocmai o părăsiserăm, în timp ce eu încă aveam „temperatură” în urma mutării și, asemeni unui boa care tocmai a înghițit un vițel, mă simțeam umflat de un lung trotuar pe care privirea mea încă trebuia să-l „digere”, Françoise, cu infidelitatea specifică femeilor, s-a ntorc spunându-mi că parcă se sufocase pe vechiul nostru bulevard, că fusese aproape „derutată” până să ajungă acolo, că nicio dată nu văzuse scări atât de incomode, că nu s-ar fi întors să locuiască acolo „nici pentru un imperiu” și dacă i s-ar fi dat milioane – ipoteze gratuite – și că *totul* (adică lucrurile care aveau de-a face cu bucătăria și cu coridoarele de serviciu) era

mai bine „amenajat” în noua casă. Ori, e timpul să spunem că aceasta – și veniserăm să locuim aici pentru că bunica nu se simțea bine, motiv pe care nu i-l spusese, și avea nevoie de un aer mai pur – era un apartament lipit de palatul Guermentes.

La vârsta când Numele, oferindu-ne imaginea necunoscutului pe care l-am turnat în ele și-n același timp desemnând pentru noi un loc real, ne obligă prin aceasta să le identificăm între ele într-o asemenea măsură, încât plecăm să căutăm într-un oraș un suflet pe care nu-l poate conține, dar pe care noi nu mai avem puterea să-l izgonim din propriul nume, ele nu oferă o individualitate doar orașelor și fluviilor, așa cum fac picturile alegorice, ele nu doar universul fizic îl punctează cu diferențe și-l populează cu minuni, ci și universul social; și-atunci fiecare castel, fiecare casă sau palat vestit își are zâna sa, așa cum orice pădure își are duhul său, fiecare apă zeitatea ei. Uneori, ascunsă-n străfundurile numelui ei, zâna se transformă conform imaginației noastre, din care izvorăște; și astfel atmosfera în care dna de Guermentes trăia în mine, după ce ani de zile nu fusese decât reflexia unei lanterne magice și a unui vitraliu de biserică, începea să-și piardă culorilor când cu totul alt fel de vise o impregnau cu spumoasa umezeală a torenților.

Totuși, zâna piere când ne apropiem de persoana reală căreia-i corespunde numele ei, căci atunci numele începe să reflecte această persoană și ea nu are nimic dintr-o zână; zâna poate renaște dacă ne îndepărtăm de persoana reală; dar dacă rămânem în preajma ei, zâna moare definitiv și odată cu ea și numele, cum s-a întâmplat cu familia de Lusignan, care trebuia să dispară în ziua când avea să se

stingă zâna Mélusine¹. Atunci Numele, sub retușurile succesive ale căruia putem sfârși regăsind la origine frumosul portret al unei străine pe care n-o vom fi cunoscut niciodată, nu mai e decât simpla carte de identitate fotografică la care ne raportăm pentru a ne da seama dacă de fapt o cunoaștem, dacă trebuie sau nu să salutăm o persoană aflată în trecere. Dar dacă o senzație dintr-un an trecut – asemeni acelor instrumente de înregistrare a muzicii ce păstrează sunetul și stilul diferiților artiști care cântă la ele – îi permite memoriei noastre să ne facă să auzim acel nume cu timbrul particular pe care-l avea atunci în auzul nostru, auzim dintr-odată, în acel nume în aparență neschimbat, distanța care separă unul de altul visele pe care ni le-au provocat într-un moment sau altul silabele lui identice. Pentru o clipă, din ecoul reauzit pe care-l avea-n vreo primăvară trecută, putem extrage, ca din micile tuburi de care se servesc pictorii, nuanța potrivită, uitată, misterioasă și proaspătă a zilelor pe care vom fi crezut că ni le amintim când, asemeni pictorilor mai puțin talentați, dădeam întregului nostru trecut întins pe o aceeași pânză tonurile convenționale și asemănătoare ale memoriei voluntare. Ori, din contră, fiecare din momentele care-l vor fi compus folosea, pentru o creație originală și-ntr-o armonie unică, culorile de atunci, cele pe care nu le mai cunoaștem și care, de exemplu, încă mă-ncântă pe loc dacă grație vreunei întâmplări, numele de Guermentes recăpătându-și pentru o clipă și după atâția ani sunetul, atât de diferit de cel de azi, pe care-l avea pentru mine în ziua căsătoriei Domnișoarei Percepied, îmi aduce în memorie acel mov – atât de blând, prea strălucitor, prea nou – ce-nvăpăia eșarfa umflată de vânt a tinerei ducese și, ca două pervinci

1 Aluzie la *Mélusine*, roman din secolul XIV, publicat de Louis Stouff, Geneva, Slatkine, 1974.

de necules și înflorite, ochii ei însoriți de-un albastru surâs. Iar numele Guermantes de atunci seamănă și cu unul dintre acela baloane umflate cu oxigen sau cu un alt gaz: când reușesc să-l sparg, să îi scot la iveală conținutul, respir aerul Combrayului din acel an, din acea zi, amestecat cu un miros de păducei adus de vântul ce bate dinspre colțul pieței ce anunță ploaia, vânt care acum ascundea soarele, acum îl lăsa să se răsfire pe covorul de lână roșie al sacristiei îmbrăcând-o într-o carnație strălucitoare, aproape roză, de mușcată și într-o blândețe wagneriană și o solemnitate a bucuriei care dau atâta noblețe unei festivități. Dar chiar și dincolo de rarele momente ca acelea, în care brusc simțim entitatea originală tresărind și regăsindu-și forma și tăietura originale în silabele azi moarte, dacă-n vârtejul amețitor al vieții de zi cu zi, în care nu mai au decât un uz practic, numele și-au pierdut orice culoare asemeni unui titirez prismatic care se-nvârte prea iute și pare gri, în schimb când în visele noastre cu ochii deschiși ne gândim, încercăm, pentru a reveni asupra trecutului, să încetinim, să suspendăm perpetua mișcare în care suntem antrenați, treptat vedem reapărând, alăturate, dar complet diferite unele de altele, nuanțele pe care de-a lungul existenței ni le-a prezentat un același nume.

Eventual, ce formă proiecta în ochii minții mele acest nume de Guermantes când doica mea – care fără-ndoială nu știa, nu mai mult ca mine azi, în cinstea cui fusese compus – mă legăna pe vechiul cântec: *Glorie Marchizei de Guermantes* sau când, câțiva ani mai târziu, bătrânul mareșal de Guermantes umplea de orgoliu sufletul bonei, se oprea pe Champs-Elysées spunând: „Ce copil frumos!” și scotea dintr-o bombonieră de buzunar o tabletă de ciocolată, asta

nu mai știu. Acei ani ai primei copilării nu mai sălășluiesc în mine, îmi sunt exteriori, mai pot afla ceva despre ei doar, ca despre ceea ce s-a petrecut înainte de nașterea mea, din povestirile altora. Dar mai recent descopăr succesiv, în durata interioară a acestui nume, șapte sau opt figuri diferite; primele erau cele mai frumoase; treptat visul meu, forțat de realitate să abandoneze o poziție de nementinut, se retrăgea din nou puțin, până când era obligat să se retragă și mai mult. Și, deodată cu dna de Guermantes, își schimba locuința, ea însăși izvorâtă din acest nume care fecunda de la un an la altul de vreun cuvânt auzit care-mi modifica reveriile; această locuință le reflecta în înseși pietrele ei, devenite reflectorizante ca suprafața unui nor sau a unui lac. Un castel bidimensional care nu era decât o bandă de lumină portocalie și din vârful căruia seniorul și soția lui hotărau asupra vieții și morții vasalilor lăsase locul – chiar la capătul acestei „părți dinspre Guermantes” prin care, în atâtea după-amiezi frumoase, mă plimbam cu părinții mei pe albia Vivonnei – acestui pământ brăzdat de înspumate șuvoaie în care ducesa mă învăța să pescuiesc păstrăv și-mi spunea numele florilor cu ciorchini violeți și roșiatici ce-mpodobeau zidurile joase ale grădinilor din vecinătate; fusese apoi pământul moștenit, poeticul domeniu de pe care mândrul neam Guermantes, ca un turn învechit și crenelat ce traversează epocile, deja se ridica deasupra Franței când cerul era încă gol în locurile unde mai târziu aveau să se înalțe Notre-Dame din Paris și Notre-Dame din Chartres; o vreme când în vârful colinei Laon nava catedralei încă nu se așezase ca o Arcă a lui Noe în vârful muntelui Ararat, plină de Patriarhi și Judecători aplecați neliniștiți în ferestre să vadă dacă mânia lui Dum-

nezeu s-a potolit, purtând pe ea tipurile de plante ce aveau să se înmulțească pe pământ, debordând de animale urcate până și pe turnurile de unde vitele, pascănd liniștite pe acoperiș, privesc de sus câmpiile din Champagne; în timp ce călătorul plecat din Beauvais la sfârșitul zilei încă nu vedea urmându-l și rotindu-se odată cu drumul, desfășurate pe ecranul auriu al apusului, aripile negre și-ntinse ale catedralei. Era, acest Guermantes, asemeni cadrului unui roman, un peisaj imaginar pe care cu greu mi-l imaginam și cu atât mai mult îmi doream să îl descopăr, așezat în mijlocul terenurilor și drumurilor reale care dintr-odată se impregnau cu însemne heraldice la două leghe de o gară; îmi aminteam numele localităților vecine ca și cum ar fi fost situate la picioarele Parnasului sau Heliconului și-mi păreau prețioase asemeni caracteristicilor fizice – în știința topografică – ale producerii unui fenomen misterios. Revedeam blazoanele de sub vitraliile bisericii din Combray ale căror cadrane se umpluseră, secol după secol, cu toate fiefurile pe care, prin cucerire sau căsătorie, această casă și le însușise din toate colțurile Germaniei, Italiei și Franței: vaste teritorii din Nord, puternice orașe din Sud care se alăturaseră pentru a se compune în Guermantes și, pierzându-și materialitatea, a-și înscrie alegoric donjonul verde sau castelul argintiu în câmpul său de azur. Auzisem vorbindu-se despre faimoasele tapiserii Guermantes și le vedeam, medievale și albastre, ușor uzate, detașându-se ca un nor pe fundalul numelui purpuriu și legendar la picioarele străvechii păduri în care atât de adesea vâna Childebert, și mi se părea că aș fi putut pătrunde secretele acestor ținuturi misterioase și îndepărtarea secolelor doar abordând-o pentru o clipă la Paris pe dna

de Guermantes, suverană a locului și doamnă a lacului, ca și cum fața și cuvintele ei ar fi trebuit să posede farmecul local al crângurilor și pâraielor, ca și aceleași caracteristici seculare ale vechilor obiceiuri scrise în arhivele sale. Dar atunci îl cunoscusem pe Saint-Loup; el îmi spusese că de fapt castelul nu se numea Guermantes decât din secolul XVII, când fusese cumpărat de familia lui. Până atunci familia locuise în vecinătate, iar titlul lor nu provenea din această regiune. Satul Guermantes primise numele castelului după ce fusese construit și, pentru a nu strica peisajele văzute din ferestre, o lege rămasă în vigoare stabilea traseul drumurilor și limita înălțimea caselor. Cât despre tapiserii, erau făcute de Boucher, cumpărate în secolul XIX de un Guermantes amator, fiind așezate, alături de tablouri de vânatoare pictate de el însuși, într-un salon foarte urât, drapat cu stofe turcești și pluș². Prin aceste dezvăluiri, Saint-Loup introdusese în castel elemente străine numelui Guermantes, elemente care n-aveau să-mi mai permită să continui să extrag doar din sonoritatea silabelor zidăria construcțiilor. Atunci din acel nume se ștersese castelul reflectat în lac, iar în jurul dnei de Guermantes, ca locuință, îmi apăruse casa ei din Paris, Hôtel des Guermantes, limpede ca numele ei, căci niciun element material și opac nu-i întrerupea sau întuneca transparența. Așa cum biserica nu înseamnă doar templul, ci și adunarea credincioșilor, această casă Guermantes îi conținea pe toți cei ce-mpărtășeau viața ducesei, însă acei intimi pe care eu nu-i văzusem niciodată nu erau pentru mine decât nume celebre și poetice și, cunoscând doar persoane care ele însele erau doar nume, nu făcea decât să sporească și să protejeze

2 Castelul Guermantes e inspirat aici după castelul Balleroy, construit de Marsant între 1626 și 1636.

misterul ducesei, întinzând în jurul ei o vastă aură care scădea în strălucire doar pe măsură ce circumferința ei creștea.

În petrecerile pe care le dădea, cum nu-mi imaginam invitații ca având un corp, o mustață, o cizmă, cum nu-mi imaginam vreo frază pronunțată acolo care să fi fost banală sau chiar originală într-un fel uman și rațional, acest vârtej de nume introducea mai puțină materie decât un banchet de fantome sau un bal de spectre în jurul acestei statui din porțelan de Saxonia care era dna de Guermantes, conservând casei din sticlă o transparență de vitrină. Apoi, când Saint-Loup îmi povestise anecdote despre capelan, despre grădinari, despre bucătărie, casa Guermantes devenise – așa cum cândva putuse fi vreun Luvru³ – un fel de castel înconjurat, chiar în mijlocul Parisului, de domeniul său transmis prin moștenire, în virtutea unui drept străvechi care supraviețuise în mod bizar, domeniu asupra căruia încă exercita privilegiile feudale. Dar această din urmă locuință se evaporase ea însăși când noi ne mutasem alături de dna de Villeparisis, într-un apartament vecin cu cel al dnei de Guermantes într-o aripă a casei. Era una dintre acele vechi locuințe care poate că încă mai există și-n care curtea principală era flancată adesea – prin aluviuni aduse de valul crescând al democrației, poate, sau prin moșteniri din vremuri mai primitive în care diversele bresle erau grupate în jurul seniorului – de magazine, de ateliere, al unui pantofar de exemplu sau al unui croitor, asemeni celor pe care le vedem lipite de lateralele catedralelor și pe care zelul estetic al arhitecților nu le va fi demolat, ca și de un portar cizmar care creștea găini și cultiva flori, iar în partea din

3 Primul Luvru, construit de Phillippe Auguste începând cu 1204, era un castel înconjurat de o incintă.

spate, în locuința principală, o „contesă” care, atunci când ieșea în vechea ei caleașcă trasă de doi cai, purtând pe pălărie doi călțunași ce păreau să fi scăpat din grădina învecinată (și-având alături de vizitiu un valet care cobora să lase cărți de vizită la fiecare locuință aristocratică din cartier), îi gratula imparțială cu mici zâmbete și saluturi cu mâna pe copiii portarului și pe locatarii burghezi ai imobilului care se-ntâmpla să treacă pe acolo în acel moment și pe care, în afabilitatea ei disprețuitoare și în morga egalitară, îi confunda între ei.

În casa în care ne mutasem, marea doamnă din capătul curții era o ducesă elegantă și încă tânără. Era dna de Guermantes și, mulțumită lui Françoise, destul de repede am aflat totul despre casă. Căci familia Guermantes (la care adesea Françoise se referea ca la cei „de dedesubt” sau „de jos”) era preocuparea ei constantă încă de dimineață, când, aruncând în timp ce-o pieptăna pe mama o privire interzisă, nestăpănită, fugară în curte, spunea: „Ia uite, două călugărițe; sigur că merg dedesubt” sau: „Oh! Frumoșii fazani din fereastra bucătăriei, nu e nevoie să ne întrebăm de unde provin, ducele trebuie să fi fost la vânătoare”, până seara, când, dacă auzea-n timp ce-mi dădea lucrurile să mă schimb un sunet de pian, un ecou de cântec, conchidea: „Au invitați jos, e veselie mare”; pe fața ei obișnuită, sub părul ei de-acum albit, un zâmbet din tinerețea ei animată și decentă îi punea toate trăsăturile la locul lor, aranjându-le într-o ordine prestabilită și fină, ca pentru un cadril.

Dar momentul din viața familiei de Guermantes care suscita cel mai viu interes din partea Françoisei, care-i stârnea cea mai mare satisfacție și-n același timp îi făcea rău, era exact